

**Лекція 3/12.** Державна прикордонна служба України: призначення, основи функціонування

**Навчальний час:** 80 хвилин.

**Метод проведення заняття:** усне викладання навчального матеріалу

**Вступ** – 5 хвилин.

**Основна частина** – 70 хвилин.

**Навчальні питання:**

1. Призначення ДПСУ, державний кордон України, охорона та захист державного кордону.
2. Основи функціонування державної прикордонної служби України
3. Функції та завдання Державної прикордонної служби України.

**Заклучна частина** – 5 хвилин.

**Література:**

Слайд 3

1. Закон України «Про національну безпеку України»
2. Закон України «Про оборону України».
3. Закон України «Про Державну прикордонну службу України».
4. Закон України «Про державний кордон України».
5. Закон України «Про прикордонний контроль».
6. Закон України «Про прилеглу зону України».
7. Закон України «Про виключну (морську) економічну зону України».
8. Закон України «Про розвідку».
9. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність».
10. Закон України «Про правовий режим воєнного стану».
11. Закон України «Про основи національного спротиву» зі змінами від 03.08.2023 №41.
12. Указ Президента України від 23 вересня 2016 року 406/2016 "Про затвердження Положення про територіальну оборону України".
13. Указ Президента України від 14.09.2020 року "Про Стратегію національної безпеки України".
14. Указ Президента України від 21.03.21 № 121/2021 "Про Стратегію воєнної безпеки України".
15. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2022 року №855 “Про затвердження Положення про добровольчі формування територіальних громад“.
16. Постанова Кабінету Міністрів України від 22 липня 2015 року № 544 “Про затвердження Типового плану запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях”.

## **Вступ.**

22 січня 1918 року Українська Центральна Рада прийняла Четвертий Універсал, який проголошував Українську Народну Республіку (УНР) самостійною та незалежною державою. Розпочався процес формування власних органів безпеки і оборони, у тому числі охорони державного кордону.

Протягом 1918 року державні кордони УНР були визнані міжнародними угодами з усіма сусідніми державами, а також державними утвореннями, які виникли на тлі розпаду Російської імперії: Австро-Угорщиною; Румунією; Польщею; Білоруською Народною Республікою; Великим Військом Донським; Кубанською Народною Республікою. Кордоном з радянською Росією було визнано так звану «нейтральну зону». Вона була завширшки 10 – 40 км від лінії Сураж-Унеча-Стародуб-Новгород-Сіверський-Глухів-Рильськ-Колонтаївка-Суджа-Беленіхіно-Куп'янськ. У межах «нейтральної зони» встановлено кордонні пункти на станціях Орша, Клинці, Хутір-Михайлівський, Коренево, Гостинцево та Валуйки. У тилу кордонних пунктів на станціях Жлобин, Новобілиця, Ворожба, Белгород і Куп'янськ встановлено дозорчі пункти. Питання про державний кордон з більшовиками так і не було вирішене. 7 жовтня 1918 року переговори було припинено, а на початку листопада 1918 року взагалі перервано.

**Час створення та розвитку прикордонної охорони УНР доцільно умовно розділити на такі хронологічні періоди часу:**

- I – УНР Української Центральної Ради (березень – квітень 1918 року);
- II – Української Держави гетьмана П. Скоропадського (травень – листопад 1918 року);
- III – УНР під керівництвом Директорії (1919 – 1921 роки);
- IV – перебування прикордонних частин УНР на території Польщі (1921 – 1923 роки).

**Протягом періоду Центральної Ради:  
на засіданнях уряду УНР ухвалено:**

7 березня, питання організації охорони кордону, за ініціативи Військового Міністра О. Жуковського;

20 березня, рішення про створення Окремого корпусу кордонної охорони (ОККО), затвердженого командувачем полковником В. Желіховського;

23 березня, статут корпусу, з його підпорядкуванням Міністерству фінансів;

сплановано формування 9 бригад кордонної охорони та 1 навчальної (1-ша Волинська (м. Луцьк); 2-га Подільська (м. Кам'янець-Подільській); 3-тя Одеська (м. Одеса); 4-та Північна (м. Гомель); 5-та Чорноморська (м. Одеса); 6-та Хоперська (с. Бутурлинівка, фактично – Валуйки); 7-ма Донецька (м. Луганськ); 8-ма Азовська (м. Маріуполь); 9-та Курська (с. Обоянь, фактично – м. Суми); Навчальна бригада (м. Нова Прага)).

**Головними завданнями ОККО визначалися:**

організація охорони кордону шляхом виставлення спеціальних постів;  
контроль за переміщенням через кордон осіб за наявності відповідних документів та протидія незаконному ввозу (вивозу) товарів, зброї, боєприпасів тощо;

затримання дезертирів та кримінальних елементів;  
виконання на кордоні обов'язків карантинної та поліцейської служб.

У службовій діяльності ОККО пріоритет надавався правоохоронній складовій, але за структурою він будувався за військовим зразком, а його особовий склад мав військові чини.

**Протягом періоду Гетьманату:**

за державні кордони УНР умовно визначалися межі проживання українського населення за етнічним принципом;

упорядковано організаційно-штатну структуру ОККО (бригада – відділ – загін – вартарка (застава));

створено Штаб охорони узбережжя Чорного моря, якому мали підпорядковуватися три полки Чорноморської охорони, які формувалися в Одесі;

забезпечено запровадження системи перевірки паспортних та інших документів, що посвідчують особу та надають право громадянам УНР та іноземцям на перетин державного кордону (обіжник «Про порядок пропуску через кордон пасажирів» (№633) від 27 травня 1918 року).

**Протягом періоду Директорії:**

контроль державної влади УНР обмежувався окремими районами на Волині, а згодом територією Поділля та басейном річок Збруч та Дністер (столицею УНР стає Вінниця, а згодом Кам'янець-Подільський);

під керівництвом нового командувача ОККО полковника (з 5 жовтня 1920 року – генерал-хорунжого) О. Пилькевича реорганізовано систему управління та змінено організаційно-штатну структуру: Центральне управління ОККО зі штабом – бригада – відділ – пост (вартарка);

прикордонні частини зведені у Волинську та Подільську кордонні бригади, розпочато формування Дністрянської бригади;

організовано охорону державного кордону, у сучасному розумінні, по прикордонних річках Збруч (кордон з Польщею) та Дністер (кордон з королівською Румунією);

участь прикордонних підрозділів у бойових діях разом з військовими частинами Дієвої армії УНР;

відхід підрозділів ОККО, разом з Дієвою армією УНР, на польську територію – за річку Збруч, у результаті бойових дій з Червоною армією радянської Росії.



На території Польщі підрозділи ОККО перебували у таборах для інтернованих вояків армії УНР у містах Ланцут та Олександрів-Куявськ.

В умовах еміграції, головним завданням керівництво ОККО вважало збереження бойових професійних кадрів. З метою оптимізації структури підрозділів, у відповідності до умов перебування в еміграції, корпус реорганізовано в Окрему кадрову бригаду кордонної охорони.

Через заборону польського уряду щодо розміщення на своїй території іноземних армій, кадрову бригаду кордонної охорони

### **Козак ОККО. 1919 рік. (худ. Б. Піргач)**

розформовано протягом 1923 року Окрему разом з військовими частинами армії УНР.

Загалом, військово-політична обстановка, що складалася протягом всього періоду української визвольної боротьби (1917–1921 років), не давала можливості розвивати власну прикордонну інституцію, а вимагала, в першу чергу, розбудову Дієвої армії. Оскільки на фронті вирішувалась доля держави. Постійні бойові дії не давали змоги оформити державні кордони у договірно-правовому відношенні, що негативно впливало на організацію їх охорони. Через це, кордони визначалися стратегічним впливом воюючих армій, а ділянки місцевості, які вважалися за державний кордон УНР охоронялися здебільшого військовими частинами української армії.

З багатьох об'єктивних причин Українська революція 1917–1921 років не стала початком незалежності України. Але, історичний досвід, накопичений під час визвольної боротьби, безумовно ліг у фундамент сучасної української державності, а державність – стверджується безпекою кордонів.

Утвердження української державності відбувалося одночасно із розбудовою національного прикордонного відомства, вирішення широкого кола питань забезпечення охорони державного кордону, його договірно-правового оформлення та облаштування.

З 1991 року прикордонне відомство України було активно діючим суб'єктом системи забезпечення національної безпеки та у межах своїх повноважень здійснювало значний обсяг заходів, передбачених діючим законодавством.

З 2003 року Адміністрація Державної прикордонної служби України є правонаступником Державного комітету у справах охорони державного кордону України.

Розвиток державного кордону і прикордонного відомства протягом двадцяти дев'яти років незалежності України історики розділяють на п'ять періодів:

### **1991 – відродження прикордонної служби української незалежної держави**

Протягом першого періоду (вересень 1991 – 1993 рр.) відбувалося утворення і становлення Прикордонних військ. Вирішувалися нагальні проблеми, пов'язані зі створенням українських кордонів, напрацюванням нормативно-правової бази їх функціонування, комплектуванням, формуванням організаційно-штатної структури, виставленням підрозділів по всьому периметру державної території України; формуванням, розгортанням нових об'єднань, з'єднань і частин, організацією ними прикордонного контролю на кордоні з Молдовою, Російською Федерацією, Білоруссю; нарощенням зусиль з охорони морської ділянки; розвитком авіації тощо.

Утворення та становлення військ здійснювалося під керівництвом першого Голови Державного комітету у справах охорони державного кордону України – командувача Прикордонних військ генерала армії України Валерія Олександровича Губенка.

У 1991 році оперативна обстановка на державному кордоні складалася під впливом розпаду Радянського Союзу, боротьби за політичну владу у новостворених державах, економічної кризи в усіх республіках колишнього СРСР, забезпечення територіальної цілісності пострадянських держав.

Особливо стрімкої динаміки набували процеси безконтрольного переміщення через кордони громадян, товарів і вантажів, зброї, вибухових, наркотичних та отруйних речовин. Активізувалась діяльність злочинних та екстремістських груп. Зростав потік незаконної міграції.

Для того, щоб захистити себе від незаконної діяльності та забезпечити ефективне функціонування державного кордону, керівництво України розпочало роботу з визначення своїх рубежів на міждержавному рівні та створення прикордонного відомства, робота якого ґрунтувалася б на відповідній правовій базі.

У 1991 році прикордонники незалежної України продемонстрували свою спроможність контролювати ситуацію на державному кордоні. Загалом упродовж року було пропущено через державний кордон 14,5 млн. громадян і 1,87 млн. одиниць транспортних засобів. Затримано 885 порушників кордону. Із загальної кількості затриманих - 533 іноземних громадян, 148 – нелегальні мігранти. Виявлено, вилучено та передано митним органам товарів і сировини, що незаконно переміщувались через кордон, на загальну суму 29,6 тис. крб. Крім того, вилучено 1236 одиниць зброї та 10701 штук боєприпасів. Органами дізнання ПВУ відносно затриманих порушників порушено 37 кримінальних справ на 56 чоловік. Проведено одну прикордонну операцію і 229 пошуків.

Через економічні труднощі в Україні на початку 90-х років катастрофічно зменшується фінансове забезпечення прикордонного відомства. Так,

затверджені в держбюджеті України асигнування забезпечили у 1992 році 53%, а у 1993 році лише 20,1% фактичної потреби Прикордонних військ. Найбільш проблемними стають ділянки кордону зі вчорашніми сусідами по СРСР, громадяни яких масово порушують законодавство про державний кордон України.

У зв'язку із загостренням обстановки у прикордонних з Україною районах Республіки Молдова (де з березня 1992 року почались бойові дії між військовими формуваннями Республіки Молдова та самопроголошеної Придністровської Молдовської Республіки) Президент і Кабінет Міністрів України в березні 1992 року вказали Держкомкордону та іншим правоохоронним структурам на необхідність терміново організувати надійну охорону цієї ділянки державного кордону.

Напружена ситуація на пострадянському просторі привела до необхідності встановлення прикордонного і митного контролю на державному кордоні з Республікою Білорусь і Російською Федерацією, а з країнами колишнього СРСР, що безпосередньо не межували з Україною – при здійсненні повітряного сполучення.

Враховуючи нові завдання, необхідність підвищення оперативності управління частин і з'єднань на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 4 травня 1992 року №221-03 та наказу Голови Держкомкордону від 8 травня 1992 року №042 у ПВУ були створені регіональні структурні підрозділи – Північно-Західне (з дислокацією у м. Львові), Південне (м. Одеса) та Південно-Східне (м. Харків) управління (з грудня 1995 року їх перейменовано в напрями).

За рахунок додаткової чисельності в тому ж 1992 році сформовано і виставлено на охорону кордону 10 загонів прикордонного контролю (місця дислокації: Ізмаїл, Березине, Могилів-Подільський, Котовськ, Луцьк, Суми, Чернігів, Харків, Луганськ, Маріуполь) у складі 120 застав прикордонного контролю і 119 пунктів пропуску через державний кордон.

Активна робота по створенню контрольних-пропускних пунктів розпочалась теж у 1992 році. 22 червня 1992 року Президент України видав розпорядження “Про державну програму розвитку мережі пунктів пропуску через державний кордон України та відповідної сервісної інфраструктури”, яким зобов'язав Кабінет Міністрів обстежити наявні КПП через державний кордон і в тримісячний термін розробити і затвердити відповідну програму. Державний підхід дозволив значно поживавити темпи відкриття пунктів пропуску.

В інтересах підготовки власних кадрів 14 грудня 1992 року створено інститут Прикордонних військ України в м. Хмельницькому, який вже у 1993 році здійснив перший випуск офіцерів.

Для підготовки молодого поповнення, командирів відділень і молодших спеціалістів сформовано 3 навчальних загони у містах Івано-Франківськ, Оршанець та Алчевськ.

У 1992 році через державний кордон було пропущено 16,9 млн. громадян і 3,6 млн. одиниць транспортних засобів; затримано 1563 порушники кордону, з яких 789 – нелегальні мігранти; виявлено і вилучено контрабандних товарів на

загальну суму 57,1 тис. крб., 1757 одиниць зброї та 11 327 штук боєприпасів, 6,2 кг наркотичних речовин; виявлено 10 каналів нелегальної міграції і контрабанди; органами дізнання ПВУ відносно затриманих порушників порушено 47 кримінальних справ на 87 чоловік; проведено 16 прикордонних операцій і 197 пошуків. Відбулось 12 разів на 228 діб повне переведення з'єднань і частин на посилену охорону кордону і 197 разів на 832 доби – часткове. Під час несення служби кораблями (катерами) морських бригад проведено огляд 113 суден і плавзасобів, з них 15 (91 чоловік) суден затримано за порушення режиму плавання, у 8 випадках припинено порушення режиму морського кордону.

Наступного, 1993 року, через державний кордон України вже пропущено 83,9 млн. громадян і 10,6 млн. одиниць транспортних засобів; затримано 17890 порушників кордону, з яких 9086 – нелегальні мігранти; виявлено і вилучено контрабандних товарів на загальну суму 42,7 млн. крб., 2435 одиниць зброї та 353 631 штук боєприпасів, 7210,2 кг наркотичних речовин; виявлено 10 каналів нелегальної міграції та контрабанди; органами дізнання ПВУ відносно затриманих порушників порушено 49 кримінальних справ на 81 чоловіка; проведено 6 прикордонних операцій і 283 пошуки; проведений огляд 98 іноземних плавзасобів. Відбулось 50 разів на 148 діб повне переведення з'єднань і частин на посилену охорону кордону і 286 разів на 861 добу – часткове. Силами морських і авіаційних частин проведено 11 рятувальних операцій на морі, в ході яких врятовано 52 чоловіки.

### **1994 – 1999 рр.: період розбудови**

Розбудова Прикордонних військ відбувалася у 1994 – 1999 рр. під керівництвом генерал-полковника Віктора Івановича Банних. У цей період виконувалися завдання, які передбачалися довгостроковою Комплексною програмою розбудови державного кордону України; удосконалювалося законодавство про державний кордон; договірно-правове оформлення державного кордону; формувалася і затверджувалася ідеологія охорони державного кордону; розвивалася мережа пунктів пропуску через державний кордон; удосконалювалися система управління, структура військ та їх оперативно-службова діяльність, матеріально-технічне забезпечення тощо.

У середині 90-х років минулого століття на загальну ситуацію дуже впливала неврегульованість договірно-правового оформлення проходження лінії державного кордону та його режиму з суміжними державами.

Не задовольняла потреб України в розвитку міжнародних зв'язків та її інтеграції у співтовариство європейських держав існуюча система пунктів пропуску через державний кордон. Через їх низьку пропускну спроможність і нерозвиненість сервісного забезпечення уповільнювався пропуск осіб і транспортних засобів, створювалися незручності тим, хто перетинав кордон.

Не було створено умов для здійснення санітарно-карантинного, ветеринарного і фітосанітарного контролю під час перетинання кордону, що істотно знижувало екологічну безпеку країни.

Особливістю періоду 1994-1999 років та основною причиною труднощів у виконанні Комплексної програми розбудови державного кордону було вкрай незадовільне фінансування як Прикордонних військ України (ПВУ), так і

всього, що стосувалось розвитку прикордонної інфраструктури. У наказі Голови Держкомкордону “Про підсумки фінансової діяльності у 1994 році” від 20 квітня 1995 року №149 зазначалось, що “...затверджені у Держбюджеті України асигнування у сумі 2100,0 млрд. крб. дозволили забезпечити лише 15,5% фактичної потреби військ...”. Але ситуація додатково ускладнилася, прикордонники продовжували недофінансовуватися, у результаті чого отримали лише 10,5% від необхідних коштів.

У 1995 році фінансове забезпечення становить 44%, але реально, з урахуванням попередніх недоплат – лише 33,3%. І у наступні роки ситуація продовжувала залишатись схожою. Усе це суттєво впливало на матеріально-технічний стан військ, вони часто залишались без поточного фінансування й постачання, фактично без резервів, що не дозволяло в повному обсязі використовувати в охороні кордону автотранспорт, авіацію, кораблі, інші технічні засоби контролю.

Протягом 1994-1999 років через державний кордон було пропущено 391 млн. громадян і 81,9 млн. одиниць транспортних засобів. Затримано 134205 порушників кордону, з яких 65628 – незаконні мігранти. Виявлено і вилучено 10643 одиниці зброї, 2307741 штук боєприпасів та 20,75 кг вибухівки, 11685,4 кг наркотичних речовин, 200 кг радіоактивних речовин. Затримано контрабандних товарів на загальну суму 52 млн. 255 тис. грн. Виявлено майже 500 каналів і понад 1 тис. пособників незаконних мігрантів. Органами дізнання ПВУ щодо затриманих осіб порушено майже 1 тис. адміністративних та кримінальних справ відносно 1550 осіб. За цей період було проведено 80 прикордонних операцій і 1078 пошуків.

### **2000 – 2003 рр.: час реформ**

**Третій період (2000 р. – липень 2003 р.)** пов'язаний з підготовкою до реформування Прикордонних військ у правоохоронний орган спеціального призначення. Підґрунтя зазначеної реформи було підготовлене під керівництвом Голови Держкомкордону генерал-полковника Бориса Миколайовича Олексієнка. У цей період відбувалася подальша розбудова державного кордону і вдосконалення оперативно-службової діяльності прикордонних підрозділів; переосмислення підходів до організації системи охорони державного кордону; велися пошуки оптимальної структури органів управління та охорони кордону.

Після набуття Україною незалежності Прикордонні війська тривалий час залишалися військовою структурою. Чинне законодавство та організаційно-штатна побудова значною мірою обмежували їх можливості щодо широкого застосування сучасних форм і методів запобігання протиправній діяльності на державному кордоні. Рівень ефективності службово-бойової діяльності військ усе складніше було підвищувати тільки завдяки оргштатним змінам, збільшенням навантажень на особовий склад та його кількості, проведенням операцій військовими методами тощо. Тому, зважаючи на ситуацію, що склалась, найефективнішим шляхом вирішення багатьох проблем вбачалось реформування Прикордонних військ у правоохоронний орган із відповідними повноваженнями.



Нормативно-правові засади заміни військової складової в охороні державного кордону на правоохоронну були закладені в Указі Президента України “Про Програму дій, спрямованих на підтримання режиму державного кордону України і прикордонного режиму, розвиток Прикордонних військ та митних органів України на період до 2005 року”, виданому 16 листопада 2000 року.

З 2001 року Держкомкордон очолює генерал-полковник Литвин Микола Михайлович.

З метою вдосконалення системи захисту національних інтересів на державному кордоні України шляхом уточнення функцій та завдань ПВУ, їх розвиток і реформування в Державній прикордонній службі України затверджується План основних заходів щодо реалізації Програми дій.

Основні завдання під час реформування ПВУ полягали у завершенні договірно-правового оформлення державного кордону, визначення перспектив розвитку ПВУ, створення умов для їх поетапного реформування, усунення суперечностей та недоліків у системі захисту національних інтересів на державному кордоні України, доведення її до рівня розвинутих країн, підвищення ефективності протидії сучасним загрозам на державному кордоні в умовах демократичного розвитку держави та її інтеграції в європейські структури.

#### **Основними напрямками реформування ПВУ стали:**

- удосконалення нормативно-правової бази;
- створення структури, здатної ефективно виконувати завдання щодо захисту національних інтересів на державному кордоні відповідно до сучасної обстановки;
- перехід на принципово нові форми організації та здійснення охорони кордону;
- створення ефективної системи управління силами та засобами шляхом реорганізації органів управління з'єднаннями та частинами ПВУ та застосування автоматизованих систем управління;
- оснащення прикордонних підрозділів сучасними зразками озброєння, військової техніки і спецзасобів;
- розвиток системи матеріально-технічного забезпечення оперативно-службової діяльності;
- удосконалення системи професійної та морально-психологічної підготовки кадрів;
- коригування і вдосконалення системи комплектування та добору персоналу.

#### **Протягом 2001-2003рр. було проведено значну за обсягом роботу:**

- здійснено комплекс організаційних і практичних заходів щодо переведення на нову організаційно-штатну структуру частин і підрозділів ПВУ;
- затверджено відомчі нормативні акти з організації оперативно-службової діяльності прикордонних підрозділів;
- запроваджено нові програми підготовки прикордонників у навчальних закладах і центрах підготовки та перепідготовки кадрів.

Результатом цієї напруженої роботи стало створення **1 серпня 2003 року Державної прикордонної служби України** – правоохоронного органу спеціального призначення.

### **2003 - 2014 рр.: подальше становлення та розвиток**

Четвертий період історії, пов'язаний з подальшим розвитком прикордонного відомства.

#### **Головними завданнями розбудови Служби періоду було:**

удосконалення заходів з формування державного кордону;  
продовження реформаційних процесів у Державній прикордонній службі України;

виконання завдань, які передбачені Концепцією розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 року та реалізація Державної цільової правоохоронної програми „Облаштування та реконструкція державного кордону” на період до 2015 року.

У цей час було запроваджено нову організаційну структуру Державної прикордонної служби України. Це сприяло переходу на чотирирівневу систему управління (Адміністрація Держприкордонслужби – регіональне управління – орган охорони кордону – відділ прикордонної служби). Заходи з удосконалення структури органів управління, охорони кордону та забезпечення дали змогу наблизити їх співвідношення до європейських стандартів.

У процесі виконання завдань першого етапу Концепції та затвердженої Урядом на її розвиток Державної цільової правоохоронної програми «Облаштування та реконструкція державного кордону на період до 2015 року». Здійснено подальше удосконалення системи прикордонної безпеки загалом. Інновації, запроваджені у сфері прикордонної безпеки, вважаються прогресивними, зваженими та доцільними.

Завдяки заходам, проведеним протягом першого етапу реалізації Концепції, створено засади для становлення сучасного прикордонного відомства як правоохоронного органу, діяльність якого ґрунтуватиметься на базових стандартах Європейського Союзу у сфері управління кордоном.

### **з 2014 - посилення військової компоненти в системі відомства, адаптація існуючої системи до умов особливого періоду (ведення бойових дій)**

Після Революції гідності, як держава так і всі правоохоронні органи та прикордонне відомство зокрема, потребували докорінних змін. «Гібридна» війна на сході країни, інші загрози її територіальній цілісності, незалежності та існуванню, небезпека сепаратизму, міжнародний тероризм, активізація контрабанди зброї та засобів терору, наркобізнесу, нелегальної міграції, а також загроза незаконного розповсюдження зброї масового ураження та екологічно небезпечних речовин зумовили **необхідність удосконалення системи безпеки державного кордону.**

Ситуація, що склалася, показала слабкий військовий компонент, недостатнє технічне оснащення та матеріальне забезпечення суб'єктів інтегрованого управління кордонами, що не дало змогу повною мірою реагувати на нові загрози.

В цей надзвичайно складний та відповідальний період прикордонне відомство очолює **генерал-полковник Назаренко Віктор Олександрович**.

Відбувається оптимізація штатної структури Державної прикордонної служби України та трансформація прикордонного відомства. Вперше за роки незалежності гранична штатна чисельність Державної прикордонної служби України збільшується на **3000 військовослужбовців**.

Створюються оперативно-бойові прикордонні підрозділи, які беруть під контроль лінію розмежування з тимчасово окупованими територіями Луганської та Донецької областей. В стислі строки проводяться облаштування та фортифікаційне укріплення новостворених підрозділів. Із залученням коштів міжнародної технічної допомоги підрозділи, що виконують завдання вздовж лінії розмежування в зоні проведення АТО отримують сучасну броньовану техніку та амуніцію. Активно продовжується інженерно-технічне та фортифікаційне облаштування загрозованих ділянок державного кордону.

До штату прикордонних оперативно-бойових підрозділів вводяться принципово нові для прикордонного відомства військові спеціальності (спеціалісти штурмових груп, екіпажі БТР, розрахунки АГС-17, розрахунки СПГ-9, ЗУ-23-2, сапери, оператори ПЗРК «Ігла»), організовується підготовка та забезпечення засобами ураження даної категорії військовослужбовців.

Активний пошук нових форм оперативно-службової діяльності приводить до створення комендатур швидкого реагування для виконання спеціальних завдань, які зайняли елітне місце в загальній структурі прикордонного відомства, стали одним з основних елементів нової моделі охорони та оборони державного кордону.

Поряд з посиленням військової компоненти розпочинається реформа, що спрямовується на досягнення європейського рівня обслуговування населення, перехід на нову систему правоохоронних органів, яка забезпечить безумовне дотримання прав людини, верховенство закону і ефективне функціонування інституцій держави, а також в якій діятимуть надійні внутрішні антикорупційні механізми.

З метою подальшої реалізації визначених завдань опрацьовується Концепція Державної цільової правоохоронної програми «Облаштування та реконструкція державного кордону» на період до 2020 року.

Заходи з реформування та розвитку прикордонного відомства здійснюються планово і раціонально. Адміністрацією Держприкордонслужби України забезпечено стратегічний рівень співробітництва з Європейською агенцією з управління оперативним співробітництвом на зовнішніх кордонах ЄС (FRONTEX), реалізовано ряд спільних з Міжнародною організацією з міграції проектів, започатковано Twining-проект.

З метою подальшої реалізації визначених завдань у 2016 році опрацьовано та затверджено Концепцію Державної цільової правоохоронної програми «Облаштування та реконструкція державного кордону» на період до 2020 року.

На підсумковій колегії Державної прикордонної служби України, що відбулася у січні 2017 року, Міністр внутрішніх справ України Арсен Аваков високо оцінив результати оперативно-службової діяльності і процес реформ,

що відбуваються у відомстві та відмітив про значне зростання рівня довіри до прикордонників (за результатами незалежних досліджень UEAM).

### **Основні досягнення прикордонного відомства у 2017 році**

В липні 2017 року Указом Президента України призначено Головою Державної прикордонної служби України генерал-лейтенанта Цигикала Петра Олександровича.

У відомстві визначаються напрями основних зусиль у посиленні прикордонної безпеки, серед яких:

наращення щільності охорони кордону за рахунок підвищення укомплектованості персоналу та розгортання нових підрозділів;  
удосконалення структури відомства, мобільних сил і бойових резервів;  
технічне переоснащення підрозділів;  
підготовка прикордонника-професіонала.

В рамках цих заходів переформовуються оперативні підрозділи, збільшується оперативна глибина прикриття кордону.

За сприяння іноземних партнерів створюється загін спецпризначення «ДОЗОР» (Десятий окремий загін оперативного реагування), який за рівнем підготовки не поступається аналогічним підрозділам передових країн світу.

На кордон з ЄС і Молдовою поширено спільне патрулювання.

Запроваджено спільний прикордонний контроль, який вже здійснюється в 10 пунктах пропуску на кордоні з Польщею і Молдовою.

Розгортаються нові відділення інспекторів прикордонної служби, розмежовуються функції охорони «зеленого кордону» і прикордонного контролю. На загрозливих напрямках поблизу кордону розпочинається розгортання сучасних відділів прикордонної служби за форматом мобільних містечок, які пристосовані для проживання персоналу.

Органи Держприкордонслужби продовжують виконувати завдання у складі сил і засобів антитерористичної операції. Зниження напруги не відбувається. Продовжуються обстріли позицій, у т.ч. прикордонників. З початку року зафіксовано майже 50 обстрілів. Форми і способи гібридної війни застосовуються і поза межами захоплених терористами територій. У жовтні на контрольованій ділянці кордону з РФ на фугасі підірвались і загинули 2 прикордонники.

Всього з початку війни, захищаючи державний кордон та незалежність України, загинули 69 прикордонників, 429 – зазнали поранень, 5 – вважаються зниклими безвісти. В АТО вже взяли участь 19 тис. військовослужбовців Держприкордонслужби.

На Сході країни розпочинається розгортання нових Донецько-Луганського регіонального управління та Лисичанського прикордонного загону. Їх діяльність спрямовується на виконанні завдань на лінії зіткнення, що покращує якість управління та міжвідомчу взаємодію.

Особливістю року стає практичне введення безвізових подорожей громадян України до країн Європи. Для цього Біометричним обладнанням оснащуються 157 пунктів пропуску, у т.ч. для контролю за відбитками пальців – 97.

Держприкордонслужба отримує доступ до баз даних Інтерполу в 126 міжнародних і міждержавних пунктах пропуску, завдяки чому за 2017 рік було виявлено 2,1 тисячі розшукуваних осіб та 724 паспортних документи, 210 транспортних засобів, які перебували у міжнародному розшуку.

Розроблюються нові технологічні принципи контролю, серед яких: одна зупинка, контроль громадян без їх виходу з транспортних засобів, поєднання зон прикордонного та митного контролю.

Успішно реалізовується пілотний проект «Нове обличчя кордону», метою якого є конкурсний відбір та підготовка вмотивованого персоналу з високим рівнем довіри населення. В рамках проекту завершується комплектування ОКПП «Київ» і в/пс «Краківець» Мостиського загону. Розпочинається наступний етап реформування – комплектування авіаційних ППр, а також відділів «Шегині» та «Рава-Руська» тощо.

В рамках 18-ти проектів міжнародної допомоги отримано техніки і матеріальних цінностей на 853 млн грн, що є вагомим внеском в умовах обмеженого бюджету. Завершується будівництво сучасного малого катера для Морської охорони. Вводиться в дію перший сучасний комплекс виявлення цілей на Маріупольському напрямку.

Держприкордонслужба підвищує соціальний захист прикордонників. Суттєво підвищується грошове забезпечення, у першу чергу спецпризначенцям та особовому складу, який задіяний в АТО. Відомчі госпіталі реорганізуються у військово-медичні клінічні центри. Створюються нові санаторії «Прикордонник-Немирів» і «Моршин-Прикордонник», які передані Урядом до сфери управління прикордонного відомства. Для прикордонників отримано та введено в експлуатацію понад 340 квартир. Будівництво, яких триває у Києві, Сумах, Чернігові, Овручі, Хмельницькому та Ужгороді, дозволить отримати у 2018-2020 рр. ще майже 1,5 тис. квартир.

В рамках антикорупційної програми реформуються підрозділи внутрішньої безпеки. Завдяки впровадженню нових форм упередження корупційних дій фіксується майже 1,1 тисячі відмов прикордонників від отримання неправомірної вигоди.

На проведеній підсумковій колегії Державної прикордонної служби України, що відбулася у січні 2018 року, Міністр внутрішніх справ України Арсен Аваков зауважив, що, попри всі виклики і загрози, завдання, які визначались Державній прикордонній службі України у 2017 році, в цілому було виконано. На 2018 рік основними напрями діяльності Держприкордонслужби буде модернізація системи охорони кордону та підвищення готовності до виконання завдань із його захисту, подальший розвиток інтегрованого управління кордонами та розвиток прикордонної інфраструктури, підвищення рівня довіри до прикордонників.

### **Основні досягнення прикордонного відомства у 2018 році**

В умовах триваючої агресії, відомство продовжувало системно розвиватися, виконуючи завдання охорони та оборони державного кордону.

Основні зусилля спрямовувались на:

наращення щільності охорони;

удосконалення законодавства і структури відомства;

реформування мобільних сил та резервів;  
технічне переоснащення та нарощення кадрового потенціалу.

Сили і засоби Держприкордонслужби протягом 2018 року знаходились у стані бойової готовності та продовжували виконувати визначені завдання у смузі безпеки вздовж лінії розмежування в районі операції Об'єднаних сил.

Протягом 2018 року прикордонні підрозділи витримали 16 обстрілів з різних видів зброї. Під час виконання бойових завдань загинув 1 прикордонник, 4 – отримали поранення.

У зв'язку з черговим актом збройної агресії з боку РФ, що відбувся 25 листопада 2018 року в районі Керченської протоки, Указом Президента України в період з 26 листопада по 26 грудня 2018 року в окремих регіонах України було введено правовий режим воєнного стану.

У цих умовах Держприкордонслужба забезпечила реалізацію додаткових заходів щодо посилення охорони та захисту державного кордону України.

З метою нарощування зусиль з протидії протиправній діяльності на державному кордоні та недопущення дестабілізації обстановки, органами Держприкордонслужби проведено спільну спеціальну прикордонну операцію «КОРДОН-2018», міжнародну операцію на українсько-білоруському кордоні «РУБЕЖ-2018» та 57 оперативно-профілактичних заходів.

Упродовж 2018 року представники Держприкордонслужби взяли участь у 10 спільних операціях Європейської агенції прикордонної і берегової охорони FRONTEX, в авіаційних пунктах пропуску; морських операціях «Посейдон», «Мінерва» та «Теміс», а також у 2 операціях «Янус» та «Оріон» за підтримки Місії Європейського Союзу з надання прикордонної допомоги Україні та Молдові (EUBAM).

Органи Державної прикордонної служби України пройшли інспекційну перевірку Адміністрації Президента України.

Тривала модернізація системи охорони кордону. За адміністративно-територіальним принципом розгорнуто 77 оновлених відділів прикордонної служби.

Ефективно працювала оперативно-розшукова компонента. Представники Державної прикордонної служби України приймали участь у міжнародних операціях, у ході яких поза межами України виявлено три підпільні тютюнові фабрики, вилучено великі партії важких наркотиків, затримано організаторів нелегальної міграції і торгівлі людьми тощо.

Нарощувалась система оперативного реагування і бойових резервів.

Розгорнуто Донецько-Луганське регіональне управління і Лисичанський загін.

Створено Регіональне управління Морської охорони. Протягом 2018 року органи Морської охорони взяли участь у багатонаціональних міжнародних морських навчаннях «СІ БРИЗ-2018», українсько-румунських спільних військових навчаннях «Ріверайн-2018», командно-штабних навчаннях «Шторм-2018» та «Козацька воля-2018», у рамках Форуму Чорноморського прикордонного співробітництва у віртуальних навчаннях «Чорноморський Яструб-2018», а також у спеціальних заходах «Дунай-2018».

Створено 5 регіональних відділів спеціальних дій окремого загону оперативного реагування «ДОЗОР». Розгорнуто відділи для дій на воді, удосконалювалась система бойових резервів та підготовка до відновлення охорони тимчасово неконтрольованих ділянок.

Удосконалення прикордонного законодавства у 2018 році дозволило посилити відповідальність за порушення у міграційній сфері, розширити повноваження з питань застосування зброї під час виконання завдань з охорони кордону. Зміни в адмінпровадженні збільшили надходження до бюджету на 46 млн грн.

У жовтні 2018 року завершено проект ТВІННІНГ, за результатами якого опрацьовано рекомендації та проект постанови щодо створення робочої групи високого рівня з питань координації інтегрованого управління кордонами.

Удосконалено інформаційну взаємодію, проведено спільний аналіз загроз. Реалізовано майже 3 тис. інформацій Інтерполу.

На кордоні з ЄС і Молдовою здійснено спільне патрулювання. Відкрито оновлений спільний ППр «Паланка».

Тривала робота щодо поширення спільного контролю у пунктах пропуску на польській та молдовській ділянках.

У рамках Урядового Плану в цілому виконано завдання з інженерно-технічного облаштування кордону.

В межах Харківської, Луганської і Чернігівської обл., улаштовано 68,8 км рову; 6,5 км сітчастої огорожі, 26,4 км та загородження типу «Єгоза»; прокладено 53,6 км рокадних доріг та 39 переходів через яри; обладнано 2 опорних пункти (на 60 і 120 чол.) та 9 позицій (на 10 чол.). Відкрито оновлений впс «Леонівка» Чернігівського загону.

Удвічі збільшено використання патрульної авіації та безпілотників. У рамках нарощення авіаційної складової до кінця 2020 року Державна прикордонна служба України отримає 24 легкі патрульні вертольоти виробництва Франції.

Оновлено систему висвітлення надводної обстановки. Основні зусилля було зосереджено на прикритті морського узбережжя як технічно, так й оперативними засобами і спецпідрозділами.

Протягом року активно вирішувались питання покращення соціального захисту персоналу. Першочергово – усунення диспропорції у грошовому забезпеченні між прикордонниками та ЗСУ. Грошове забезпечення особового складу збільшено у 4 рази (у 2014 році - 2500 грн, у 2018 році - 9500 грн).

Розбудовувалась прикордонна інфраструктура, створювалися належні умови служби. Роботи з будівництва житла велись на 21 об'єкті. За рахунок усіх джерел протягом 2018 року отримано 253 квартири (Житомирі, Овручі, Сумах та Хмельницькому).

Тривала робота створення санаторіїв «Прикордонник-Немирів» та «Моршин-Прикордонник».

Системно продовжувалась робота з боротьби з корупцією. Протягом 2018 року зафіксовано майже 800 відмов прикордонників від неправомірної вигоди на загальну суму 1,5 млн. грн.

За підтримки партнерів з США, МОМ та ЄС, реформовано підрозділи внутрішньої безпеки, активно реалізуються відомча Антикорупційна програма та проект «Нове обличчя кордону», а також засади гендерної політики.

Наслідки позитивних змін, що відбулися у відомстві були належно оцінені суспільством, що підтверджено зростанням рівня довіри.

За оцінкою проведених незалежних соціологічних досліджень Центром Разумкова рівень довіри українців до прикордонників у 2018 році склав 50,7 %.

Під час розширеного засідання Колегії Адміністрації Державної прикордонної служби України за підсумками оперативно-службової діяльності за 2018 рік, окреслюючи основні завдання, які були поставлені перед Державною прикордонною службою у 2018-му Голова Державної прикордонної служби України Петро ЦИГИКАЛ наголосив, – *«2018 рік став для Державної прикордонної служби черговим іспитом на стійкість. Нові виклики, серед яких агресія РФ була визначальним фактором, змушували відомство до дій: до реформ, експериментів та принципових рішень. Основне, що в минулому році вдалося - це зберегти життя та здоров'я персоналу і не допустити втрат серед особового складу Держприкордонслужби».*

### **Основні досягнення прикордонного відомства у 2019 році**

Охорона державного кордону протягом 2019 року здійснювалась посилено, органи Держприкордонслужби продовжували знаходитись у стані бойової готовності та виконувати визначені завдання у смузі безпеки вздовж лінії розмежування в районі ООС та на інших загрозливих ділянках.

З метою зниження рівня протиправної діяльності на кордоні та випереджувального реагування на прогнозований розвиток обстановки проведено спільну спеціальну операцію «Кордон – 2019», міжнародну операцію на українсько-білоруському кордоні «Полесьє–2019» та оперативно-профілактичні заходи «Мігрант».

Взято участь у 11 спільних операціях Європейського Агентства з прикордонної та берегової охорони FRONTEX на морських, сухопутних і повітряних кордонах ЄС та України, багатоцільовій операції у Чорному морі та спільній операції у рамках повернення громадян України з Німеччини.

За підтримки Місії Європейської Комісії з надання допомоги в питаннях кордону в Україні та Республіці Молдова (EUBAM) забезпечено проведення 3 спільних правоохоронних операцій «Деметра», «Оріон» і «Скорпіон».

Протягом 2019 року органи та підрозділи Державної прикордонної служби України взяли участь у багатонаціональних міжнародних навчаннях «Сі Бриз – 2019» та «RapidTrident– 2019», українсько-румунських спільних військових навчаннях «Ріверайн – 2019», командно-штабних навчаннях «Шторм – 2019» і «Козацька Воля – 2019», у рамках Форуму Чорноморського прикордонного співробітництва у віртуальних навчаннях «Чорноморський яструб – 2019», а також у спеціальних заходах «Дунай – 2019».

Проводились заходи в рамках підготовки до відновлення охорони неконтрольованої ділянки українсько-російського кордону та взято участь у



плануванні застосування ЗС України, інших військових формувань і правоохоронних органів під час відсічі збройної агресії проти України.

У районі проведення ООС забезпечено виконання завдань силами угруповання Державної прикордонної служби України у складі чотирьох прикордонних загонів Східного регіонального управління та Маріупольського загону морської охорони Регіонального управління Морської охорони.

Через лінію розмежування у районі проведення ООС у встановленому порядку пропущено 13,9 млн осіб і 1,7 млн транспортних засобів. Відмовлено в пропуску 10,5 тис. особам.

За скоєні правопорушення складено 1,05 тис. адміністративних протоколів, збільшення на 37%, припинено незаконне переміщення: 26 од. зброї, 3,3 тис. боєприпасів, 3,4 кг вибухових речовин, 14,4 кг наркотичних засобів, товарів на загальну суму 71,7 млн грн, 61 автомобіль.

Упродовж року по прикордонних підрозділах здійснено 3 обстріли з різних видів зброї. Під час виконання бойових завдань 2 прикордонники отримали поранення.

За мужність і героїзм державними нагородами, відзнаками Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України нагороджено 167 прикордонників, іншими відзнаками заохочено 5 068 осіб. Посвідчення учасника бойових дій отримали 1 693 особи (з початку ООС – 21 615), учасника війни – 68 (з початку ООС – 300).

Також, основні зусилля було зосереджено на адмінмежі Херсонської області з ТОТ АР Крим.

На адмінмежі Херсонської області з ТОТ АР Крим через КПВВ в установленому порядку пропущено 2,6 млн осіб і 391 тис. транспортних засобів. Складено 509 протоколів про адміністративні правопорушення, припинено незаконне переміщення: 10 од. зброї, 15 боєприпасів, 41,3 кг наркотичних засобів, 8 автомобілів.

Загалом у 2019 році пропущено 102,3 млн осіб і 17,3 млн транспортних засобів. Відмовлено у пропуску 56,6 тис. осіб.

Припинено діяльність 85 протиправних груп у складі 266 осіб. Встановлено 439 осіб, які причетні до діяльності незаконних збройних формувань, затримано 21 бойовика, винесено 41 вирок суду, стосовно 39 осіб. До ЄРДР внесено 254 повідомлення.

Під час реалізації визначених Держприкордонслужбі повноважень виявлено 1365 кримінальних правопорушень. Від правоохоронних органів отримано 3761 доручення на проведення слідчих (розшукових) дій, з них виконано – 3 110, судами винесено 135 вироків, стосовно 149 осіб, з яких 17 осіб отримали реальний термін ув'язнення (28). Крім того, виконано понад 31,2 тис. доручень уповноважених державних органів.

Органи охорони державного кордону виявили, запобігли і припинили 51,3 тис. адміністративних правопорушень, Накладено штрафів на загальну суму 123,3 млн грн., збільшення на 30%.

Затримано 19,2 тис. нелегальних мігрантів, у т.ч.: 1,35 тис. осіб – за незаконне перетинання державного кордону, 17,6 тис. осіб – за порушення

правил перебування в Україні, 155 осіб – за інші правопорушення. Відмовлено у в'їзді в Україну 10,04 тис. потенційним мігрантам.

Затримано 18 літальних апаратів (5 малих літальних апаратів і 13 БПЛА).

Кораблями та катерами Морської охорони проведено 26 спільних рейдів та 2 рятувальні операції, врятовано 7 осіб, з серед яких члени суднокоманди танкеру «DELFI», який сів на мілину біля Одеського порту в листопаді 2019 року.

За ініціативою Адміністрації Держприкордонслужби загонами Морської охорони забезпечено збирання за компетенцією доказової бази протиправної діяльності РФ в акваторіях Чорного і Азовського морів. Активізовано оглядову роботу щодо суден, які заходили в закриті порти ТОТ АР Крим та притягнення до відповідальності їх судовласників і членів судно команд.

Тривала модернізація вертольотів Мі-8 СМВ у профіль Мі-8 МСБ (транспортно-санітарний варіант).

Відповідно до затвердженого Плану інженерно-технічного облаштування українсько-російського кордону, територій, прилеглих до районів проведення ООС та ТОТ України. Улаштовано 60,5 км протитранспортних (протитанкових) ровів; 3,7 км загороджувальних парканів; 21,7 км загороджень із спіралі типу «Єгоза». Прокладено 67,3 км рокадної дороги та 34 переходи через яри.

На виконання завдань Стратегії сталого розвитку «Україна-2030», завдань розвитку сектору безпеки і оборони, Програми діяльності Уряду, Стратегії МВС та розвитку Державної прикордонної служби України проводилась системна робота з реформування відомства:

реформовано Регіональне управління Морської охорони, тривали заходи з розгортання Ізмаїльського загону морської охорони;

реорганізовано 83 відділи прикордонної служби та 274 відділення інспекторів прикордонної служби і прикордонну заставу «о. Зміїний».

Продовжувалось реформування підрозділів швидкого реагування та вдосконалення системи бойових резервів Держприкордонслужби;

взято участь у Комплексному огляді сектору безпеки і оборони України та опрацюванні нормативних актів у сфері реформування системи державного управління та вдосконалення координації складових сектору безпеки й оборони з охорони та захисту державного кордону.

З метою нормативно-правового забезпечення діяльності Держприкордонслужби у 2019 році розроблено 3 законопроекти, 4 проекти указів Президента України та 15 проектів актів Кабінету Міністрів України. Загалом у 2019 році прийнято 17 нормативно-правових актів, якими зокрема:

врегульовано порядок виділення органам Держприкордонслужби в постійне користування земельних ділянок для інженерно-технічного облаштування та утримання кордону;

органам охорони державного кордону надано повноваження на здійснення оперативно-розшукової діяльності;

визначено порядок відбору, прийняття та проходження громадянами України служби у військовому резерві Держприкордонслужби;

одним з головних аспектів реалізації державної політики у сфері охорони державного кордону є впровадження інтегрованого управління кодонами.

З метою його координації забезпечено діяльність міжвідомчої робочої групи високого рівня на чолі із віце-прем'єр-міністром з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Урядом схвалено Стратегію інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року та План з її реалізації на перші три роки.

Успішно реалізовано модель спільного патрулювання кордону з країнами ЄС і Молдовою та спільного контролю у 6 пунктах пропуску на кордоні з Молдовою та 4 – з Польщею.

Тривала реалізація інвестиційного проєкту «Єдина система авіаційної безпеки та цивільного захисту МВС України», у межах якої до кінця 2021 року Держприкордонслужбою планується отримати 24 патрульні вертольоти.

В рамках державного оборонного замовлення отримано та введено в стрій 2 малих катери Морської охорони типу «Бриг N730М».

В червні 2019 року Указом Президента України **призначено Головою Державної прикордонної служби України полковника ДЕЙНЕКА Сергія Васильовича.**

Розпочато оптимізацію структури відомства та приведення співвідношення адміністративних і функціональних посад до стандартів НАТО. Завершено реорганізацію центрального апарату (з 15 існуючих департаментів сформовано 5), регіональних управлінь. Зменшено кількість генеральських посад.

Протягом 2019 року проводились заходи з покращення соціального забезпечення прикордонників та членів їх сімей:

у рамках бюджетного фінансування проводилось будівництво та реконструкція житла. За рахунок усіх джерел отримано 78 квартир;

99 сімей військовослужбовців отримали грошову компенсацію за неотримане житло на загальну суму 112 млн грн.

У рамках державних контрактів у 2019 році отримано: 9 бронетранспортерів БТР-70Т; 95 патрульних автомобілів RenaultDuster; 11 транспортних засобів Volkswagen T6; 7 тракторів NewHolland.

За підтримки Посольства США в Україні та Міжнародної організації з міграції проведено два етапи проєкту «Нове обличчя керівного складу». Шляхом проведення відкритого конкурсу здійснено відбір 25 кандидатів на посади керівників органів охорони державного кордону та 68 – на посади перших заступників – начальників штабів.

Продовжувалась системна боротьба з корупцією і виховання доброчесності. Із метою реалізації визначених Президентом України завдань державної політики щодо протидії корупції та злочинності в державі, у відомстві успішно реалізовано Антикорупційну програму на 2019 рік. Зокрема проведено 5 внутрішньовідомчих антикорупційних акцій, відомчий смартмоб з нагоди міжнародного дня боротьби з корупцією. Удосконалено систему мотивації персоналу – 587 прикордонників свідомо відмовилися від отримання неправомірної вигоди. Персонал заохочено грошовими преміями.

Міністром внутрішніх справ України затверджено Основні напрями діяльності та подальшого розвитку Державної прикордонної служби України у 2020 році.

Основними з них є:

реалізація державної політики у сфері інтегрованого управління кордонами;

підготовка до охорони тимчасово неконтрольованих ділянок державного кордону, нарощення спроможностей у складі сил оборони;

зміцнення засад національно-патріотичного виховання та підвищення рівня довіри до прикордонників.

Кордони є складовою частиною та ознакою суверенітету будь-якої держави, невід'ємним та обов'язковим чинником формування цілісного державно-територіального організму. Без чітко визначених кордонів держава не може реалізувати весь комплекс своїх суверенних прав. Переплетення всіх чинників зумовлює потребу у виробленні і здійсненні вивіреної та обґрунтованої державної політики з питань функціонування державних кордонів. Реальне правове регулювання прикордонних відносин та їхньої серцевини – державного кордону – неможливе без чіткого його визначення і характеристики складових частин, які, безумовно, мають базуватися на науково обґрунтованих концепціях з урахуванням наявних поточних і потенційних загроз.

Слід відзначити, що проблеми врегулювання і забезпечення режиму державного кордону, його захисту та охорони, прикордонної безпеки є актуальними як для України, так і для переважної більшості держав світу, що, у свою чергу, спонукає проведення наукових пошуків їх вирішення і теоретичного обґрунтування проведення реформ у цій сфері. Проблема стабільності державних кордонів нині є важливою проблемою для України, від успішного вирішення якої залежить збереження миру і нормальне функціонування держави.

Важливим чинником регулювання прикордонної діяльності в Україні є формування ефективної системи охорони державного кордону, в якій важливе місце відводиться ДПС України. Вона є ключовим органом серед суб'єктів здійснення прикордонної політики і забезпечення прикордонної безпеки держави. Сфера діяльності ДПС України стосується багатьох аспектів забезпечення прикордонної безпеки держави – політичного, економічного, екологічного, воєнного, суто правоохоронного.

В цьому і полягає актуальність цієї лекції. Ви, як майбутні фахівці з національної безпеки повинні мати спроможності і компетенції, які дозволять вам застосовувати всі складові сектору безпеки і оборони. Розуміння їх призначення, функцій і задач позбавить від помилок або зведе їх до мінімуму при прийнятті управлінських рішень щодо застосування цих структур при організації різного роду діяльності.

## **1. ПРИЗНАЧЕННЯ ДПСУ, ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ, ОХОРОНА ТА ЗАХИСТ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ.**

### **Призначення.**

**Державна прикордонна служба України** є правоохоронним органом спеціального призначення, що реалізує державну політику у сфері безпеки державного кордону України та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні (*Закон України “Про національну безпеку”*)

На Державну прикордонну службу України покладаються завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні.

Оскільки Державна прикордонна служба України є правоохоронним органом спеціального призначення, саме на неї законом покладено завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України, протидія незаконній міграції на державному кордоні України, участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом тощо.

**Охорона державного кордону України** є невід'ємною складовою загальнодержавної системи захисту державного кордону і полягає у здійсненні Державною прикордонною службою України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах, а також Збройними Силами України у повітряному та підводному просторі відповідно до наданих їм повноважень заходів з метою забезпечення недоторканності державного кордону України.

**Під час дії воєнного стану** керівництво заходами з охорони ділянок державного кордону України, що охороняються прикордонними загонами чи загонами морської охорони Державної прикордонної служби України, залученими до ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту на державному кордоні України, міжнародного збройного конфлікту, відсічі збройній агресії проти України, здійснюється відповідними органами військового управління Збройних Сил України.

**Захист державного кордону України** є невід'ємною частиною загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки і полягає у скоординованій діяльності військових формувань та правоохоронних органів держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом. Ця діяльність провадиться в межах наданих їм повноважень шляхом вжиття комплексу політичних, організаційно-правових, дипломатичних, економічних, військових, прикордонних, імміграційних, розвідувальних,

контррозвідувальних, оперативно-розшукових, природоохоронних, санітарно-карантинних, екологічних, технічних та інших заходів.

Координація діяльності із захисту державного кордону України утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів здійснюється:

**у мирний час**, а також поза ділянками державного кордону України, на яких відповідно до цього Закону здійснюється прикриття державного кордону України, - Державною прикордонною службою України;

у межах ділянок державного кордону України в районах ведення **воєнних (бойових) дій**, визначених Головнокомандувачем Збройних Сил України, - відповідним військовим командуванням;

у межах ділянок державного кордону України, **на яких здійснюється прикриття державного кордону України**, - органом військового управління Збройних Сил України.

Державна прикордонна служба України є складовою сил безпеки держави, виконує як правоохоронні так і оборонні функції.

## **2. ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ.**

Функціонування системи — це сукупність процесів, що завдяки внутрішнім та зовнішнім зв'язкам забезпечують існування та розвиток системи в часі.

Основою функціонування **Державної прикордонної служби України** є нормативно-правові акти, акти нормативно-технічного характеру України, а також нормативно-правові акти ЦОВВ, яким Законами України делеговані повноваження на видання таких актів, що стосуються діяльності ДПСУ (приклад: повітряний кодекс).

### **Правова основа діяльності Державної прикордонної служби України**

Правовою основою діяльності Державної прикордонної служби України є Конституція України, Закон України "Про державний кордон України", Закон України «Про Державну прикордонну службу України», інші закони України, видані на їх виконання акти Президента України, Кабінету Міністрів України, а також міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Основними **принципами** діяльності Державної прикордонної служби України є:

1. законність;
2. повага і дотримання прав та свобод людини та громадянина;
3. позапартійність;

4. безперервність;
5. поєднання гласних, негласних та конспіративних форм і методів діяльності;
6. єдиноначальність; колегіальність при розробці важливих рішень;
7. взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськими об'єднаннями при здійсненні покладених на Державну прикордонну службу України завдань;
8. відкритість для демократичного цивільного контролю.

Діяльність Державної прикордонної служби України і забезпечення прав людини

Діяльність Державної прикордонної служби України провадиться на основі дотримання прав і свобод людини і громадянина. Органи, військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України зобов'язані поважати гідність людини, виявляти до неї гуманне ставлення.

Неправомірне обмеження прав і свобод людини неприпустиме і тягне за собою відповідальність згідно із законом.

### **3. ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ.**

#### **Завдання Державної прикордонної служби України**

На Державну прикордонну службу України покладаються завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні.

#### **Основні функції Державної прикордонної служби України**

Основними функціями Державної прикордонної служби України є:

1. охорона державного кордону України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах з метою недопущення незаконної зміни проходження його лінії, забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму;
2. здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України та до тимчасово окупованої території і з неї осіб, транспортних засобів, вантажів, а також виявлення і припинення випадків незаконного їх переміщення;
3. охорона суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні та контроль за реалізацією прав і виконанням зобов'язань у цій зоні інших держав, українських та іноземних юридичних і фізичних осіб, міжнародних організацій;
4. ведення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності в інтересах забезпечення захисту державного кордону

України згідно із законами України "Про розвідувальні органи України" та "Про оперативно-розшукову діяльність";

5. участь у боротьбі з організованою злочинністю та протидія незаконній міграції на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів;

6. участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом;

7. участь у здійсненні державної охорони місць постійного і тимчасового перебування Президента України та посадових осіб, визначених у Законі України "Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб";

8. охорона закордонних дипломатичних установ України;

9. координація у мирний час діяльності утворених відповідно до законів України військових формувань та відповідних правоохоронних органів, пов'язаної із захистом державного кордону України, відповідно до частини третьої статті 2 Закону України "Про державний кордон України";

10. координація діяльності державних органів, що здійснюють різні види контролю при перетинанні державного кордону України, пропуску до/з тимчасово окупованої території України або беруть участь у забезпеченні режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон України та в контрольних пунктах в'їзду-виїзду.

Виконання зазначених (1 – 6) функцій є оперативно-службовою діяльністю Державної прикордонної служби України.

На Державну прикордонну службу України відповідно до визначених законом завдань покладається **39 обов'язків** різного характеру і напрямків.

Окрему увагу слід звернути на ті обов'язки Державної прикордонної служби України, які безпосередньо спрямовані на забезпечення прикордонної безпеки держави, як ключового елемента забезпечення національної безпеки.

Серед них:

- припинення будь-яких спроб незаконної зміни проходження лінії державного кордону України;
- припинення у взаємодії з відповідними правоохоронними органами збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні України;
- участь у взаємодії із Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями у відбитті вторгнення або нападу на територію України збройних сил іншої держави або групи держав;
- участь у виконанні заходів територіальної оборони, а також заходів, спрямованих на додержання правового режиму воєнного і надзвичайного стану;
- організація запобігання кримінальним та адміністративним правопорушенням, протидію яким законодавством віднесено до компетенції Державної прикордонної служби України, їх виявлення та припинення, здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення згідно із законами;



- здійснення прикордонного контролю і пропуску в установленому порядку осіб, транспортних засобів, вантажів у пунктах пропуску через державний кордон та у контрольних пунктах в'їзду – виїзду;
- виконання в установленому порядку доручень правоохоронних та уповноважених законом державних органів;
- здійснення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності, а також здійснення контррозвідувальних заходів в інтересах забезпечення захисту державного кордону України;
- контроль за дотриманням прикордонного режиму;
- встановлення режимних правил у контрольних пунктах в'їзду - виїзду;
- контроль за дотриманням невійськовими суднами та військовими кораблями встановленого порядку плавання і перебування в територіальному морі та внутрішніх водах України;
- прийняття в установленому порядку рішень про примусове повернення в країну походження або третю країну іноземців та осіб без громадянства, затриманих у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону України;
- участь у межах своєї компетенції у взаємодії з органами Служби безпеки України, органами Національної поліції та іншими правоохоронними органами у боротьбі з тероризмом і виконанні інших покладених на них завдань;
- прикордонно-представницька робота та участь прикордонних представників у роботі спільних міжнародних комісій з розгляду прикордонних спорів, інцидентів, конфліктів;
- охорона закордонних дипломатичних установ України;
- участь у межах своєї компетенції у забезпеченні державної охорони місць постійного і тимчасового перебування Президента України та посадових осіб, визначених у Законі України "Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб".

Окрім того, Законом України “Про Державну прикордонну службу України” закріплено достатньо широкий перелік **прав Державної прикордонної служби України**, реалізація яких дозволить забезпечити надійну охорону державного кордону та взагалі сприяти підвищенню рівня національної безпеки. Органам, підрозділам, військовослужбовцям, а також працівникам Державної прикордонної служби України, які відповідно до їх службових обов'язків можуть залучатися до оперативно-службової діяльності, для виконання покладених на Державну прикордонну службу України завдань надається право перелік яких складається з 50 пунктів.

Так, статтею 20 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» безпосередньо визначено, що *Державна прикордонна служба з метою забезпечення національної безпеки України має право:*

- *здійснювати контрольований (під оперативним контролем) пропуск через державний кордон України осіб у пунктах пропуску або поза ними,*

- *перевіряти в осіб, які прямують через державний кордон України, документи на право в'їзду в Україну або виїзду з України,*
- *здійснювати адміністративне затримання осіб, які незаконно перетнули державний кордон України,*
- *здійснювати особистий огляд затриманих, а також проводити в установленому порядку огляд українських та іноземних невійськових суден, що допустили порушення законодавства під час плавання і перебування в територіальному морі, внутрішніх водах, а також під час стоянки суден у портах України,*
- *здійснювати розвідувальні, контррозвідувальні та оперативно розшукові заходи згідно із законами України.*